

Tiede ja päättäjät

Kari Raivio

Nykyisin ei ole helppoa olla yhteiskunnallinen päättäjät. Asiat ovat monimutkaisia, intressit ristiriitaisia, seuraamukset kauaskantoisia ja rahat vähissä. Kaikkeen ei ole varaa, vaan on priorisoitava. Ajatteleva ihminen pyrkii valintatilanteessa punnitsemaan eri vaihtoehtoja rationaalisilla perusteilla, tiedon pohjalta, ja se tieto on yhä useammin tieteellistä, ei kokemusperäistä tai mutu-tietoa. Yhteistä hyvää palvelevan tiedon tulee olla mahdollisimman luotettavaa, eikä sitä saa pimittää tai vääristää ideologisilla perusteilla.

Päättäjän ongelma ei yleensä ole tiedon puute vaan sen yletön runsaus, vaihteleva laatu ja tulokinnan vaikeus. Kuinka maallikko voi tietää, mitä tai ketä uskoa, kun tutkijoiden väliset kiistat ja mielipide-erot ovat tavallisia, osa julkaistusta tutkimuksista on kelvottomasti suunniteltu tai toteutettu, ja myös arvovaltaisissa lehdissä on ilmestynyt huijaukseksi osoittautuneita raportteja? Yksittäiseen auktoriteettiin tai tutkimusjulkaisuun vetoaminen ei siis ole riittävä tae tiedon luotettavuudesta ja objektiivisuudesta. Silti lähes päivittäin ilmestyy mielipidekirjoituksia, joissa omien ennakkoluulojen pönkittäjäksi marssitaan professori Sejase, joka on kirjoittanut lehdessä Tämätaituo aiheesta Sitätaitatä, ikään kuin kaikki julkaistu pitäisi paikkansa!

Yhteiskuntatieteet ja taloustieteet ovat esimerkkejä aloista, joilla tutkimustieto helposti saa subjektiivisia sävytyksiä. Suomessa palkansääjien, elinkeinoelämän ja Pellervon taloudelliset tutkimuslaitokset tulkitsevat usein samoja numeroita hieman eri tavalla, eikä yleensä ole vaikea arvata, minkä suuntaisia mielipide-erot ovat. Sen sijaan julkaistun tiedon kokoaminen ja sen asiantunteva ja kriittinen kokonaistarkastelu voi vaikeissakin kysymyksissä johtaa konsensukseen, josta on aidosti hyötyä päättäjille. Hyvä esimerkki on hallitusten välinen ilmastonmuutospaneeli (IPCC), jonka päätelmät Maapallon ilmaston

lämpenemisestä ja sen syistä ovat tulleet yleisesti hyväksytyiksi, vähitellen jopa Valkoisessa Talossa. Samoja periaatteita noudattaa ns. näyttöön perustuva lääketiede, jonka tavoitteena on koota tiettyä sairautta koskeva tutkimustieto, arvioida sen luotettavuus, ja laatia pitävän näytön pohjalta hoitosuositus. Suomalaisen Lääkäriseuran Duodecimin Käypä hoito -projekti toimii tällä tavalla, ja se on jo tuottanut kymmeniä suosituksia maamme terveydenhuollon käyttöön.

Tutkimustiedon analysointi ja saattaminen poliittista päätöksentekoa palvelevaan muotoon on ratkaistu eri maissa eri tavoilla. Monissa maissa on erityinen tiedeministeriö, jollaista meillekin on joskus ehdotettu. Britanniassa pääministerin ja Yhdysvalloissa presidentin kansliassa toimii tieteellinen pääneuvonantaja (Chief Scientific Adviser) avustajineen, ja Britanniassa myös kaikilla ministeriöillä on nykyisin päätömiset tieteelliset neuvonantajat. Heidät nimetään tieteellisen kompetenssin, ei poliittisen värin perusteella.

Anglosaksiseen kulttuuriin kuuluvat "think tankit", ajatushautomot, joiden palkkalistoilla on tutkijoita laatimassa analyyskejä ja antamassa niihin perustuvia politiikkasuosituksia. Vaikka ne vannovat objektiivisuuden ja vapaan ajatuksenkulun nimiin, niin käytännön kokemukset puhuvat toista. Esimerkiksi Yhdysvaltojen monissa think tankeissa toimii arvostettuja tutkijoita, mutta niiden raporttien luonne tiedetään ennalta joko konservatiivisia (esim. Heritage Foundation) tai liberaaleja (esim. Brookings Institute) ajatuksia ja politiikkatoimia tukeviksi. Taustalla ei ole varsinainen vilppi, vaan yleensä tilastotietojen ja muiden tutkimusten valikoiva ja tarkoitushakuinen käyttö. Sellaisen paljastaminen onnistuu vain asiantuntijalta.

Suomessa pääministerillä ei ole vakituista tieteellistä neuvonantajaa kuten monissa länsimaissa. Hänen johtamansa valtion tiede- ja

teknologianeuvosto toimii opetusministeriön yhteydessä ja tekee strategisia linjauksia, mutta vain osalla sen jäsenistä on tieteellinen koulutus, eikä neuvosto analysoi tutkimustietoa maallikkopäättäjien avuksi. Valtion tutkimuslaitoksia toki on lähes kaikkien ministeriöiden alaisuudessa, joillakin useitakin. Niiden pitäisi tukea hallinnonalansa suunnittelua ja päätöksentekoa, mutta monet käytännön kysymykset jäävät vastausta vaille, reviiirirajat ovat tiukat, eikä toiminnan päällekkäisyyksien karsimista tai aukkojen täyttööä valvo kukaan. Suurimmat vaikeudet liittyvät monia tieteen- ja hallinnon aloja koskettaviin asioihin kuten esimerkiksi ympäristöongelmiin.

Kun valtion budjettiin otettiin avustus yhteiskunnallista tutkimusta tekevien yhteisöjen ja tutkimuslaitosten toimintaan, kaikki puolueemme perustivat ikiomat ajatushautomonsa. Niiden tuleva anti jää nähtäväksi, mutta pieni skeptisyys annettakoon anteeksi.

Jos etsitään yhteiskunnasta toimijoita, jotka voivat puolueettomasti ja asiantuntevasti tulkita tieteellistä tietoa ja kääntää sen kultajyvät maallikonkin ymmärtämälle kielelle, katse kääntyy tiedeakatemioiden puolelle. Niiden jäsenet valitaan tieteellisen pätevyyden perusteella ja ne ovat immuuneja ulkopuoliselle painostukselle. Suurten tiedemaiden akatemit ovat jo kauan olleet hyvin aktiivisia tässä toimintakentässä. Esimerkiksi Yhdysvaltojen National Academy of Sciences ja Britannian Royal Society tekevät jatkuvasti joko omasta aloitteestaan tai viranomais-

ten toimeksiannosta katsauksia ja yhteenvedoja ajankohtaisista ongelmista, nojaten jäsentensä asiantuntemukseen ja akatemian uskottavuuteen. Myös Kungliga Vetenskapsakademien Ruotsissa on aktivoitunut ja ryhtynyt laatimaan arvioita merkittävistä kysymyksistä, viimeksi energiasta.

Yhteiskunnalliseen päätöksentekoon vaikuttavat monet näkökohdat, ei vähiten taloudelliset ja poliittiset suhdanteet. Kukaan ei kannata Platonin esittämää ajatusta, jonka mukaan hallitseminen tulisi jättää viisaiden filosofien haltuun. Silti on korkea aika luoda Suomeenkin järjestelmä, joka takaa tieteellisen tiedon saatavuuden ja ymmärrettävyyden valtionhallinnossa. Tiede- ja teknologianeuvosto tulisi siirtää opetusministeriöstä valtioneuvoston kansliaan suoraan pääministerin alaisuuteen, sen asemaa tulisi vahvistaa ja sen pääsihteeri nimetä hallituksen tieteelliseksi pääneuvonantajaksi, jolta edellytetään korkeaa pätevyyttä jollakin tieteenalalla ja siihen liittyvää uskottavuutta tiedeyhteisön silmissä. Ellei neuvoston oma osaaminen tai aika riitä, se voi teettää hallituksen asialistaan liittyviä selvityksiä ja yhteenvedoja valtion tutkimuslaitoksilla tai tiedeakatemoilla. Tiede- ja teknologianeuvosto saisi myös velvoitteen ja valtuudet koordinoida ja valvoa valtion tutkimuslaitosten toimintaa.

Yhteiskunnallisessa päätöksenteossa luulo ei ole tiedon väärtti!

Kirjoittaja on Helsingin yliopiston kansleri ja Suomalaisen tiedeakatemian esimies.